

JUSTIN MAROZZI

De Arabische Veroveringen

DE VERSPREIDING
VAN DE ISLAM EN DE
EERSTE KALIFATEN

Justin Marozzi

DE ARABISCHE VEROVERINGEN

De verspreiding van de islam
en de eerste kalifaten

Uitgeverij Omniboek

Inleiding

Het gaat ongeveer zo.

Duizend krijgers op duizend paarden galopperen in volle vaart langs een zinderende horizon. Rollende donder en een zandstorm veroorzaakt door vierduizend hoeven vermengen zich met het krijgshaftige gebrul van de ruiters. De cavalerie jakkert maar voort in een door God gegeven veroveringsrazernij. De lucht gaat zwanger van dreiging. Dadelpalmen verwelken in de hitte. Nu strijkt de meute neer op een haveloze, door de zon geteisterde nederzetting. Paniek maakt zich meester van de belaagde bewoners, te traag om te reageren, te zwak om deze binnenvallende woestijnadel te weerstaan. Schapen en geiten blaten, kamelen loeien in wanhoop. Angstkreten en flitsend metaal. Vrouwen en kinderen gillen. Zwaarden wervelen, hoofden rollen en levenloze lichamen zijgen ineen op de grond. Bloed lekt weg in de woestijn. Een ultrakorte onderbreking volgt. In een ommezien roven de krijgers alles van waarde, bestijgen weer hun elegante hengsten en trekken verder, hun rijen aangevuld met een handvol jammerende vrouwen. In uithoeken op verre continenten liggen nieuwe triomfen in het verschiep voor de Arabische ruiters, hun zonen en kleinzonen. Binnen enkele generaties zullen ze de wereld op zijn kop hebben gezet.

Deze kinderlijke encscenering, een knullige mix van de Koran en een spannend jongensboek, is zoals ik me de Arabische veroveringen altijd heb voorgesteld. Maar feitelijk kunnen we onmogelijk weten hoe ze écht waren. Ondanks alle spannende kronieken en verslagen, zijn er vrijwel geen gedetailleerde beschrijvingen van confrontaties op het slagveld. Ook is er bitter weinig visueel of archeologisch bewijs om ons te tonen hoe een zevende-eeuwse Arabische krijger en zijn uitrusting er daadwerkelijk uitzagen. De historicus die op zoek is naar sporen en schaarse, onvindbare verslagen uit de eerste hand, moet zich behelpen met onvolledige en fragmentarische documenten. Deze verslagen zijn dikwijls lang na de gebeurtenissen geschreven door zowel de overwinnaars, opgeklept door hun trots, als de geteisterde verliezers, die hun ondergang tegevoelt zijn gegaan. Er is maar weinig informatie voorhanden als we een kijkje nemen in de zevende en achtste eeuw.

Desondanks is dat sensationele, met bloed bevlekte beeld misschien minder vergezocht dan we zouden denken. Het staat tenslotte niet zo ver af van de eeuwenoude poëzie van de bedoeïenen die de aloude woestijnaanvallen op vijandelijke stammen met groot enthousiasme bezong. Een typerend voorbeeld hiervan is een gedicht waarin de dichter Amir ibn al-Tufayl, een tijdgenoot van de Profet Mohammed, een bliksemanval op zijn vijanden memoreert:

We streken op hen neer bij dageraad met onze grote rossen,
slank en pezig, en speren waarvan het staal
gelijk een brandende vlam was...

We streken op hun leger neer in de ochtend,
en ze waren als een kudde schapen op wie
de roofzuchtige wolf zich werpt...

We streken op hen neer met wit, scherp geslepen staal:
we hakten ze aan mootjes tot ze waren vernietigd;

En we namen hun vrouwen mee achter op onze zadels,
hun wangen bloedend, in angst opengekrabd door hun nagels.¹

Als het gaat om gebeurtenissen die zich zo'n 1400 jaar geleden afspeelden in verre oorden, is het niet verbazingwekkend dat we onze verbeelding moeten gebruiken en sommige taferelen moeten reconstrueren om ons voor te stellen wat er daadwerkelijk plaatsvond. Maar laten we niet te somber worden over de mogelijkheden het verloop van de veroveringen met enige zekerheid vast te stellen, want er is veel wat niet afhangt van onze verbeeldingskracht, veel wat onomstotelijk vaststaat.

We weten bijvoorbeeld dat de Arabische veroveringen meteen volgden op de dood van de Profeet Mohammed in 632. Tegen alle verwachtingen in was hij er rond die tijd in geslaagd de altijd met elkaar strijdende Arabische stammen door middel van zijn zwaard te verenigen. We weten ook dat deze grote veroveringen voortduurden tot 750, toen diverse generaties plunderende Arabische legers inmiddels een islamitisch Rijk hadden opgebouwd dat, qua omvang en populatie, dat van Rome op zijn hoogtepunt evenaarde. Het strekte zich uit van de Atlantische kust en het Iberisch Schiereiland in het westen tot de besneeuwde bergpassen van Centraal-Azië en de grenzen van China in het oosten. Hierbij hadden ze één groot rijk volledig vernietigd en het andere uitgehold.

Het Sassanidische Rijk Perzië, dat zich in de loop van ruim 400 jaar uitbreidde over Iran, Irak, grote delen van Centraal-Azië, Anatolië en de Kaukasus, blies zijn laatste adem uit onder het Arabische offensief. In 651 werd Yazdagird III

► Leden van een bedoeïenenstam en hun kamelenkaravaan op reis in Wadi Rum, Jordanië. Hun strijdende voorouders trokken op uit de Arabische woestijn in het zuiden, als voorhoede van de Arabische veroveringen in de zevende en achtste eeuw.

gedwongen tot een smadelijke aftocht, omdat hij niet in staat was een leger op de been te brengen om zijn uiteenvallende rijk te beschermen tegen de oprukkende Arabische troepen. Na een heldhaftige laatste slag bij de eeuwenoude stad Mery, liet hij zijn paard met het gouden zadel, zijn scepter en zijn zwaard in de gouden schede achter en zocht zijn toevlucht in een berg hooi bij een watermolen. Hier werd de man, die de eeuwenoude titel Sjahansjah (Koning der Koningen) genoot, verraden en dodelijk neergestoken door de molenaar. ‘Zo gaat het eraan toe in de achterbakse wereld,’ schreef de ongeëvenaarde Perzische dichter Ferdowsi in zijn epische werk *Sjahnama* (‘Boek der Koningen’), ‘een man verheffen en hem dan versmaden. Toen het geluk met hem was, was zijn troon in de hemelen, en nu was een molen zijn lot. De wereld kent vele gunsten, maar ze worden overtroffen door zijn gif.’² Het betekende het einde van de Sassanidische dynastie en de ondergang van Irans laatste pre-islamitische rijk. Het land zou nooit meer hetzelfde zijn.

Verder naar het westen hadden de Arabieren zich ook rücksichtslos over grote delen van het Byzantijnse Rijk verspreid. Ze hadden Egypte veroverd, de graanschuur van het rijk, en Noord-Afrika, evenals het legendarische Heilige Land in Syrië en Palestina. Intussen hadden de godvrezende inwoners van Constantinopel gesidderd bij het verschijnen van de opeenvolgende Arabische legers – en zelfs een vloot – voor de machtige muren van de stad.

We weten, met andere woorden, dat de Arabische veroveringen van de zevende en achtste eeuw een van de grootste wapenfeiten in de geschiedenis vertegenwoordigden en de

► Een Arabische krijger op zijn kameel, zoals afgebeeld in het spectaculair geïllustreerde dertiende-eeuwse manuscript *Al Maqamat* van de dichter en geleerde Al-Hariri. De veroveraars reisden snel en licht, leefden van het land en vermeden lastige bevoorradingskaravanen.

فَوَرَّتْهُ فَعَادَرَ بَا بَعْدَازُ وَخَدَّتْ عِنْسَهُ وَزَابِلِنَا
سُهُ كَدَسْتِ غَابِ صِدْرُهُ أَوْ لِيلِ أَفَلِ بَدْرُهُ

المقام الثاني عشر وعشرون

وغير المصنوب

وَوِي الْجَرَّتْ مِنْ هَمَامٍ قَالَ لِحَدِّ الْعِرَاقِ ذَاتِ الْعُوسِمِ
بِإِخْلَافِ أَنْوَاءِ الْعَجَمِ وَخَدَّتْ الرُّكْبَانَ بِرَيْفِ نَصِيصِ
بُلْبُصِيهِ أَمَلَهَا الْمُحْبِسِينَ أَمَّ حَدَّ مَهْرِيًا وَأَعْتَقَتْ سَمَّهْرِيًا

المقام الثاني عشر وعشرون

wereld volledig veranderden, zowel in de ogen van tijdgenoten als in die van ons, met de kennis van veertien eeuwen later.

Hoewel er vandaag de dag nog steeds veel verwarring en onzekerheid bestaat met betrekking tot de Arabische veroveringen – hoe wist dit relatief geringe aantal krijgers zo snel twee grote rijken omver te werpen, wat motiveerde hen, wie van de overwonnenen verbond hun lot aan dat van de alles veroverende Arabieren? – is dit niets vergeleken met de enorme schok en het onbegrip die de christenen ervoeren die destijds als eersten bezweken aan het Arabische staal.

Eeuwenlang hadden de Byzantijnen de strijd aangeboden met de Perzen, hun oostelijke bureu, die ze terecht beschouwden als hun voornaamste tegenstander. Ze mochten elkaar dan niet aardig hebben gevonden, maar beide partijen kenden elkaar maar al te goed. Gedurende een hele generatie, van 602 tot 628, hadden de twee eeuwenoude vijanden elkaar vrijwel tot staan gebracht in de desastreuze Byzantijns-Sassanidische Oorlog. In 614 viel Jeruzalem na een korte belegering in Perzische handen. Vervolgens overhandigde de radeloze patriarch Sophronius van Jeruzalem in 637, slechts vijf jaar na de dood van de Profeet Mohammed en na het herstel van de Byzantijnse macht, de sleutels van de Heilige Stad niet aan een generaal van het Perzische Rijk, dat toen op instorten stond, maar aan de op een kameel gezeten Arabische kalief Omar. Dit was de leider van een volkomen nieuw, totaal onbekend en uiterst strijdvaardig geloof uit de Arabische woestijn. Het was voor Sophronius een desastreuus moment. In zijn preek op kerstavond 634 had hij zijn kudde gewaarschuwd voor ‘de drek van de goddeloze Saracenen’, die ‘elke duivelse barbaarsheid’ begingen door het hele Heilige Land. Hij beschouwde de val van Jeruzalem als ‘de verwoestende gruwel’, zoals aangekondigd door de Profeet Daniël, en stierf kort daarop aan een gebroken hart.³ Voor de christenen, zoroastriërs, joden, manicheeërs, mandaeërs, hei-

denen, boeddhisten en de hindoes van het Midden-Oosten, Noord-Afrika, Centraal-Azië en het Indiase subcontinent in de zevende en achtste eeuw, was dit slechts een van de eerste uitbarstingen van de vuurzee die over de wereld zou woeden.

Ons verhaal eindigt niet met de veroveringen. Terugkijkend door de eeuwen op die ingrijpende periode van 632 tot 750, kunnen we zien dat die de weg baande voor een niet minder opmerkelijk fenomeen: een culturele bloei waarin de pasgeboren islamitische wereld de grootste, verfijndste beschaving op aarde werd. Vanuit haar eigen gezichtspunt was die beschaving geestelijk superieur, vanuit dat van alle anderen was ze in militair, economisch en cultureel opzicht uitmuntend. Zonder de continent omspannende Arabische veroveringen was er geen islamitisch Rijk geweest om de buitengewone intellectuele vooruitgang te stimuleren en uit te broeden op het gebied van wetenschap, geneeskunde, wiskunde, astronomie, cartografie, kalligrafie, geschiedschrijving, geografie, wetgeving, muziek, theologie, jurisprudentie en filosofie die de wereld de eerstvolgende eeuwen zou verlichten. Onder de Abbasiden, die in 750 de Omajjaden vervingen als leiders van de islamitische wereld vanuit hun nieuwe hoofdstad Bagdad, studeerden 'Arabische moslims nu [...] astronomie, alchemie, geneeskunde en wiskunde met zo veel succes dat, tijdens de negende en tiende eeuw, meer wetenschappelijke ontdekkingen werden gedaan in het Abbasidische Rijk dan in welke eerdere historische periode ook'.⁴ Niet verwonderlijk dat deze periode vergeleken is met de Griekse Gouden Eeuw (de vijfde eeuw v.Chr.).

Mochten die verworvenheden nogal gedateerd lijken en irrelevant voor ons dagelijks leven, dan is er een andere die geschikter is voor het hier en nu, elke dag hoorbaar op de straten van Algerije, Bagdad, Beiroet, Caïro, Damascus, Doha, Dubai, Mekka, Muscat, Rabat, Riyad, Sanaa, Tripoli, Tunis en ver daarbuiten. 'De Arabische tong is de meest verspreide

van allemaal, en het overvloedigst qua vocabulaire,' schreef de achtste-eeuwse geleerde Al-Shafi'i. 'We kennen geen enkele persoon die er een volledige kennis van kan bezitten, tenzij die persoon een Profeet is.'⁵ Dat is zeker waar en geen mens zal ooit volledig deze gekmakend rijke en complexe taal beheersen. Zonder de veroveringen zou het Arabisch echter nooit de lingua franca zijn geworden van 450 miljoen Arabieren van Marokko tot Oman, een afstand van 6437 kilometer. Hoewel politieke eenheid voor Arabieren eeuwenlang teleurstellend onbereikbaar is gebleken, is de gemeenschappelijke taal – het klassieke Arabisch (*arabiyyah*) –, samen met de islam, het rotsvaste fundament geworden van hun culturele eenheid.

Als geleerdheid en taal de twee blijvende erfenissen zijn van die vroege veroveringen, is het geloof zonder twijfel de derde en invloedrijkste. '*Allaboe akbar! Allaboe akbar!*' zingen de minaretten in het Arabisch van de ene kant van de dar al islam, de moslimwereld, tot de andere. 'God is groot! God is groot!' Vijf keer per dag weerklinkt de befaamde gebedsoproep wijd en zijd voorbij de Arabischsprekende landen van het Midden-Oosten, van Bradford tot Marseille, van Kaboel tot Khar-toem en Kuala Lumpur, van Sarajevo tot Samarkand, en van Jaipur tot Jakarta. Het verbindt de hele oemma, of moslimgemeenschap, door degenen voor het gebed op te roepen die zich onderworpen (*islam* in het Arabisch) hebben aan de enige ware God. Dit is een geloof dat alle aspecten van het leven regelt van de wieg tot het graf. Tot zijn aanhangers behoren zo'n 1,8 miljard mannen, vrouwen en kinderen; ongeveer een kwart van de wereldbevolking. De stichting van een obscuur geloof in de Arabische woestijn is één ding. De enorme verspreiding ervan door met zwaarden zwaaiende, Koran dragende Arabische krijgers was heel wat anders. Zonder deze mannen had de islam het hoogstwaarschijnlijk niet gered, of het zou een kleine sekte zijn gebleven, beperkt tot de door de zon geselde

steden en de brandende woestijn van het schiereiland. Zonder hun opmerkelijk gewaagde en zegevierende veldtochten is het maar zeer de vraag of de islam toen een wereldwijd geloof was geworden en heden ten dage het snelst groeiende geloof ter wereld.

Tijdens het tijdperk van de grote veroveringen, aanstormend in noordelijke richting vanuit het Arabisch Schiereiland, kwamen de Arabieren naar de wereld toe. In de Gouden Eeuw die daarop volgde kwam de wereld naar de Arabieren. Talloze gelukzoekende dichters, geleerden, wetenschappers, zangers, kunstenaars, ambachtslieden, danseressen, bouwkundigen, arbeiders en meelopers kwamen in groten getale naar het nieuwe grootstedelijke wonder Bagdad, het lichtend middelpunt van de wereld. De islam had het Arabische vernuft voor beschaving gewekt, per definitie een intense stedelijke ervaring. De grensverleggende krijgers hadden het pad geëffend voor de gevestigde sjeiks en wetenschappers.

Hoe is dit allemaal zo gekomen, wie waren deze eerste soldaten van de islam, wat vonden tijdgenoten aan tegengestelde kanten van het conflict ervan en wat waren de blijvende gevolgen van de veroveringen? Dat zijn de vragen die dit kleine boek wil beantwoorden.

► Moslimpelgrims in processie rond de heilige Kaäba in de Grote Moskee van Mekka, waar de 1,5 miljard moslims in de wereld hun dagelijkse gebeden naartoe richten. De hadj is een van de vijf pijlers van de islam.

Tegen de tijd van zijn dood in 632 had de profeet Mohammed de strijdende Arabische stammen onder zijn zwaard verenigd. In de jaren die volgden veroverden zijn kaliefen en hun nageslacht gebieden van het Iberische Schiereiland tot aan de oostgrenzen van China. Allemaal in de naam van de nieuwe religie, de islam.

Deze uitbreidingen van het nieuwe Islamitische Rijk, wat op haar hoogtepunt dat van Rome evenaarde, duurden tot 750. In deze korte tijd was de hoofdstad Bagdad het bruisende middelpunt van de wereld, en legden de Arabieren de basis voor de buitengewone culturele en wetenschappelijke ontwikkelingen die in de eeuwen daarna zouden volgen.

Deze veroveringen gedurende de zevende en achtste eeuw zijn onderdeel van een van de grootste wapenfeiten in de geschiedenis. Justin Marozzi brengt de prestaties van de kaliefen in het Midden-Oosten en uitgestrekte delen van Azië in kaart en verklaart hoe een onbekend en radicaal militant geloof zich razendsnel verspreidde en de wereld voor altijd veranderde.

www.omniboek.nl

9 789401 919135

Uitgeverij Omniboek

NUR 684/692